ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՍԱՆԵՐՈՐԴ ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՇԱԲԱԹ 6 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1862 — ԹԻՒ 685

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԶՄԻՒՌՆԻԱ • 6 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ

Պաղղիոյ կառավարութեան օրագիրը Մօնիթէօր անուն, մօտերս երեք հատ պաշտօնական կարեւոր նամակներ հրատարակեց, որոնք հռոմէական խնդրոյն լուծմանը կըվերաբերին :

Այս նամակներէն առաջինը՝ Նաբոլէոն կայսեր նամակն է, զոր ներկայ տարւոյս Մայիսի 20ին գրած է առ իւր պաշտօնեան արտաքին գործոց : Նորին Վեհափառութիւնը այս նամակին մէջ երկարօրէն յառաջ կըբերէ զհիմունքը, որոց վրայ կարելի է իրաւախոհութիւն մի (ուղլաշմա) ընել 'ի մէջ Հռոմի արքունեաց եւ Թուրինոյի կառավարութեան : Երկրորդը՝ մօսիւ Թուվընէլին նամակն է. ուղղեալ առ Պաղղիոյ դեսպանն Հռոմի, եւ որուն մէջ հռոմէական խնդրոյն վրայօք կայսեր ունեցած գաղափարները մանրամասնաբար բացատրեալ են. վերջապէս երրորդ նամակը՝ մօսիւ տը Լավալէթ մարքէզին պատասխանն է, որով կըծանուցանէ իւր կառավարութեանը, թէ Հռոմի արքունիքը՝ ըստ վաղեմի սովորութեան իւրոյ, կատարեալ կերպիւ մերժեց կայսեր մարդասիրական առաջարկութիւնները :

Պաղղիոյ լրագրութիւնները երկարօրէն կըխօսին այս պաշտօնական գրութեանց վրայօք եւ իւրաքանչիւրքը՝ ըստ իւր կարծեաց, մեկնութիւններ կուտայ անոնց մէջի գրուածներուն :

Բայց Նաբոլէոն կայսրը յիշեալ նամակները հրատարակելով, ինչ նպատակ ունեցաւ արդեօք. Ըստ հասարակաց կարծեաց, կայսեր նպատակը ուրիշ բան չէ, բայց միայն ապացուցանել բոլոր աշխարհի եւ մանաւանդ հռոմէադաւան ազգաց, թէ իւր ձեռքէն եկած ամեն ջանքը 'ի գործ դրաւ հաշտեցընելու համար Իտալիան Հռոմի սուրբ դահին հետ : բայց դժբաղդաբար մինչեւ ցայսօր ապարդիւն եղաւ իւր աշխատութիւնը Հռոմի արքունեաց կամակորութեամբը : Ուստի յետ այսորիկ, եթէ Հռոմի խնդիրը լուծուելու ըլլայ 'ի մեծագոյն վնաս պապութեան, ինչպէս երեւմունքը կըցուցնեն, անշուշտ յանցանքը Պաղղիոյ կառավարութեանը չէ. որ երբէք չդադարեցաւ բարեկամական խրատներ տալու յօգուտ քահանայապետական սուրբ գահին :

Լոնտոնի Մօրնինկ-Բօսթ օրագիրը կըսէ, թէ Մօնիթէօրին մէջ տեսնուած դեսպանական նամակաց հրատարակութիւնը ուրիշ նպատակ մի չունի. բայց միայն պատրաստել զհասարակութիւնը եւ կերպիւ մը ծանուցանել անոր թէ գաղղիացի զօրքը շուտով պիտի կանչուին Հռոմէն :

Դարձեալ նոյն օրագիրը այսպէս կըսէ, "մօսիւ Թուվընէլ՝ Հռոմի Պաղղիոյ դեսպանին գրած իւր նամակին մէջ կըցուցնէ, թէ Հռոմ երբէք Իտալիոյ մայրաքաղաքը պիտի չըլլայ Պաղղիոյ հաճութեամբը : Սակայն Վիլլաֆրանքայի դաշնադրութիւնը աւրուեցաւ եւ Նաբոլիի տէրութիւնը միաւորեցաւ Սարտենիայի հետ առանց Պաղղիոյ հաճութեանը":

Յիշեալ անգղիացի լրագիրը ըսել կուզէ թէ, Հռոմ ալ Իտալիոյ թագաւորանիստ մայրաքաղաքը պիտի ըլլայ առանց Պաղղիոյ հաճութեանը :

Իտալիոյ կառավարութիւնը շրջաբերական նամակ մի յուղարկեց Եւրոպիոյ մեծ տէրութեանցը. որոյ՝ Կարիպալտեան ապստամբութեան զսպուիլը ծանուցանելով կըյաւելու թէ, թէպէտ յիշեալ զօրապետին ընթացքը անխոհեմ եւ յանդուգն էր. սակայն իւր նպատակը՝ Ազգին օրինաւոր փափաքը 'ի գործ դնել էր. ուստի ժողովուրդը չտրտնջաց ամենեին անոր բանտարկութեանը դէմ, վասնզի հաւատի է թէ Իտալիոյ կառավարութիւնը կարող պիտի ըլլայ ազգին այս օրինաւոր փափաքը 'ի գործ դնելու :

“Ի ներկայութեան ծանր խռովութեանց որ շարունակ կըկրկնուին իտալական թերակղզւոյն մէջ, կըսէ յիշեալ շրջաբերական նամակը, Եւրոպայի տէրութիւնները պէտք է որ հասկնան թէ որչափ անհակառակելի է շարժումը, որ զբոլոր ազգը կըքշէ դէպ 'ի Հռոմ : Պէտք է որ հասկնան թէ Իտալիան իւր գերագոյն եւ վերջին ճիգն 'ի գործ դրաւ իբրեւ թշնամի նկատելով այնպիսի անձ մի, որ հայրենասիրական մեծամեծ ծառայութիւններ ըրած էր եւ պաշտպանած էր սկզբունք մի որ բոլոր իտալացւոց սրտին մէջ տպաւորեալ է. վերջապէս Եւրոպայի տէրութիւնները պէտք է որ իմանան թէ իտալացիները նպաստամատոյց ըլլալով իրենց վեհապետին այս վտանգաւոր պարագայից մէջ, միտքերնին այն էր, որ իրենց ամեն զօրութիւնը միաւորեն իրենց իրաւանց օրինաւոր երեսփոխանին քով, որպէսզի կատարեալ արդարութիւն ըլլայ իտալացի ազգին”:

Այս խօսքերը, ինչպէս կըտեսնուի, մեծ նշանակութիւն ունին : Իտալիոյ կառավարութիւնը յայտնի կերպիւ կուզէ հասկցնել Եւրոպիոյ եւ մանաւանդ Պաղղիոյ տէրութեանը որ՝ եթէ գաղղիացի զօրքը Հռոմէն չքաշուին, բոլոր իտալացի ազգը միահաղոյն պիտի քալէ դէպ 'ի Հռոմ, իւր մայրաքաղաքը ձեռք բերելու համար :

Գործքերը, ըստ երեւմանց, վերջին աստիճանը հասած են. ուստի հաւանականաբար Հռոմի խնդիրը՝ որեւիցէ կերպիւ, մօտերս պիտի լուծուի :

Կարիպալտիին առողջութիւնը օրըստօրէ կըզօրանայ. եւ յիշեալ հռչակաւոր զօրապետը՝ որ մինչեւ ցայժմ անկողինը պառկած էր, սկսաւ ոտքի ելլել եւ իւր սենեկին մէջ կըքալէ :

Վիքթոր-Էմմանուէլ թագաւորը՝ ըստ աղերսանաց իւր դստերը Փիլօթիլտ եւ Բիա իշխանուհեաց խոստացաւ անյիշաչարութիւն հրատարակել Կարիպալտեան ապստամբութեան համար : Սակայն կանո-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆՔ

Ի հանրական վիճակ Արքեպիսկոպոսի որ վարեալ զԱռաջնորդի պաշտօն 'ի Ջուղա 'ի Պարս, յաղագս տեղեկութեանց հասարակաց Հայոց որ 'ի Կալկաթա :

(Շարունակութիւն եւ վերջ :)(1)

Դժուարին է ապաքէն թէկաղրել ճար եւ ճարակ ինչ մարթելի 'ի լաւ անդր փոխել զպայման իրաց 'ի Ջուղա, զորոց զհամառօտագիծ պատկեր փորձ փորձեցի տալ 'ի նախակարգ բանս :

Համանեալ եմ, ոչ իմիք ընդհատ 'ի սպառ սպառ փոփոխութենէ այժմու տէրութեանն (չասացից կարգի նորա, զի չիք նորա կարգ ամենեւին) եւ 'ի համամիուա տարածութենէ հրաժանդութեան զէթ 'ի քրիստոնեայ ժողովրդեան մարթել յեղաշրջել առաւել զարդի աղետաւոր տեսիլ ամենայնի անդ : Բայց զի առաջինն ոչ է յուսալ, եւ երկրորդն անհաւանելի 'ի գոյանալ յաւուրս մեր թուղթ եւ դժուարին, չաւ իսկ ծանրացեալք 'ի տեղական աղքատութենէ, հանապազորդեցեն միշտ արգասաւէտ կամ անարդարացեալ 'ի կողմանէ ժողովրդոյն Ջուղայ. սակայն լսելի լիալ սինոյիկ եւ առ 'ի վեր հանել 'ի հեռաստանէ այսքանեաց հազարաւոր մղոնաց, եթէ ուստի իցեն բանք նոր վշտաց նոցա, զգուշասցուք միայն մի կարի դիւրահաւան լինել խառնաձայն զրուցաց, եւ զառաջին համբաւոյ յածելոց շուրջանակի վասն լսելեաց մերոց առանց հիման կամ հաւաստեաց : Այլ եթէ զգայեմք ճշմարտիւ կարեկցութիւն ընդ չարաբաստիկ քաղաքայիս մեր 'ի Պարսս, որոնեսցուք հանդարտիկ եւ համեստաբար 'ի հաւատարիմ ուստեք միջնորդէ զհաւաստիս խնդրոյն մատուցելոց 'ի մեր տեղեկութիւն. եւ մի անձնապարեսցուք տալ զկարծիս մեր կամ զդատաստան ընդդէմ եպիսկոպոսին կամ այլոց 'ի դէպս ինչ՝ զոր չէաք մեզ հնար մանրախուզիւ կրկնել ըստ պատշաճի. զի ազդողութիւն մեր, եթէ ածեալ խոտորընթաց մոլորաշաւիղ, անշուշտ գործեսցէ զորմ չարիս փոխանակ ցանկացեալ բարւոյն պայմանի իրաց 'ի Ջուղա :

Թոյլ տացի ինձ առաւել նկատել զի բովանդակ ընդհանուր ժողովոյն 'ի 8 դեկտեմբերի 1861 գումարելոյ 'ի Կալկաթա, եւ բովանդակութիւնք նամակին յետոյ վերագրելոյ Նորին Սրբազնութեան Կաթողիկոսին զյետս կոչմանէ այժմու արքեպիսկոպոսին Ջուղայ, ցուցանեն ակներեւ, որպէս եւ խոստովանեալ ինկ 'ի նոցանէ, զի գրիչք այնր թղթոյ ոչ մարթանան յերաշխի առնուլ զճշմարտութիւն հաւաստեաց զԱռաջնորդէն, հաւաստեալ այսպէս զի նիւթն թէ եւ մեծագոյն կարեւորութեան չէ' բաւականապէս քննեալ 'ի նոցանէ, բայց եւ վճռական քուէ առեալ 'ի կարեւոր վնաս իւրն, որում պաշտպանելն ցանկան . . . :

Իսկ զհետ լսել նախակարգ տեսութեանց իմոց զբարգաւաճութենէ, յորդորեսցուք տակաւին զհիգն առանձին 'ի կողմանէ Առաջնորդին Ջուղայ որչափ ինչ եւ իցէ ընդ հնարիւ յաջողութեան : Արքեպիսկոպոսն արդի, զգացեալ եմ, արար բազում ինչ յայդ մասին եւ հնարեցաւ առնել առաւել, իմա 'ի յառաջադիմութիւն, եթէ ոչ 'ի համեմատել տարածութիւն, դաստիարակութեան 'ի Ջուղա, եւ 'ի զուգապէս պիտանի հայթհայթանս փոփոխութեան այնց ընկերական եւ առանձին վարուց եւ սովորութեանց ժողովրդեանն, որոց զհետ գայ չաւյլութիւնդ այնքան չարաչուք առ չքաւորութիւն նոցա, եւ այնպիսեաց որք տանին 'ի ծուլութիւն : Այս նիւթք ընդունակ են բազմօր բարեկարգութեան, որ եթէ յաջողեալ, անշուշտ ոչ սակաւ ամոքեսցէ զարդեան յետագոյն վիճակ եւ զդժուարութիւնս նոցա. որ եւ արժանի է մեծագունի փութոյ եւ ուշոյ ամենայն եպիսկոպոսի որ կարգի յառաջնորդութիւն Ջուղայ, զի լիցի մի 'ի գլուխ ջանից նորա հանապազ յառաջ ածել 'ի միոյ կողմանէ ամենայն մարթելի հնարիւք որ 'ի կարի իւրում իցեն, զիրաւունս դաստիարակութեան, եւ յորդորել եւ խրախուսել յայլմէ կողմանէ զգրութիւն եւ զտնտեսական սովորոյթս 'ի միջի ժողովրդեան իւրոյ :

Հաղորդեալ ցայս վայր զմիտս իմ զհանրական վիճակէն, որպիսի ինչ, թուի ինձ, եղեւ եւ լիցի հանապազ 'ի ճակատագիր եպիսկոպոսին սահմանելոյ յաթոռ Ջուղայ, կարեւոր վարկանիմ արդ ասել սակաւ ինչ բանս որոշակի զայժմու Առաջնորդէն, որ նիւթն եկաց խօսոյ այսքանոյ խուզողութեան 'ի Կալկաթա : Ճանեացայց կարգել զկարծիս իմ ըստ իմոյին իսկ զիտութեան եւ հաւանութեան միոյ, ոչինչ զառածեալ առանձին իւիք մտածութեամբ զոր չունիմ 'ի սպառ եւ համարեալ զնա ամենեւին իբրեւ զայր հասարակաց, զորմէ խօսելն պա՛րտ է ըստ օրինի եւ առանց աչառութեան : Ի կալ իմում 'ի Ջուղա, պատեհ լինէր ինձ անընդհատ ուսանելոյ զառնն բարոյս այն ինչ ականատես գործոց նորա իբրեւ առաջնորդի, յերեւան ածելոյ որ եւ է նկատելի տեսանելեաց, 'ի դարձադարձ օրինակաց, 'ի կատարել նորա զազգի ազդեմատունս պաշտաման իւրոյ զհոգեկանս միանգամայն եւ զերկրաւորս. եւ առ 'ի գոլոյ նորա այր մեծահանճար, անյողդողդ եւ լուսաւոր, բերելով յանձին, ըստ անշուշտ վկայելոյ հասակի նորա եւ բնաւորութեան, զանջնջելի սկզբունս միոյ, եւս եւ զկանխակալութիւնս, (զյետինսըն զհայեցի ճշգրտատիպ եպիսկոպոսի) այժմ անհնար է ինձ վարկեան մի 'ի կարծիս լինել, եթէ մարթ իցէ նմա ընծայել զբարս այլազանս քան զոր ծանեայ նմա լինել, հաստատեալ 'ի տպաւորութիւնն իմ զնմանէ,

(1) Տես լրագրոյս 683 թիւը :

նաւոր զօրաբանակէն փախչող զինուորները մասնակից պիտի չըլլան այս թողութեանը ։

Անգղիոյ մէջ մեծ ժողով մ' պիտի ըլլայ 'ի պատիւ Կարիպալտիին․ և ըստ գրաւոր խնդրոյ քաղաքաղաքացւոյ, Լոնտոնի քաղաքապետ Լորտը նախագահ պիտի նստի յիշեալ ժողովոյն մէջ։

Յայտնի է որ Մեծին Բրիտանիոյ Թագուհին իւր դուստրը տեսնելու համար Բրուսիա դացած է։ Կըսուի, թէ այնտեղ Նորին Վեհափառութիւնը ընտանեկան խորհրդոյ մի մէջ․ որոշեր է Թագաւորական գահէն հրաժարիլ և իւր մեծ որդին Կալէսի իշխանը իւր տեղը նստեցնել։ Սակայն կըսեն թէ այս որոշումը Կալէսի իշխանին համաձայնութենէն ետև 'ի գործ պիտի դրուի ։

Վարշաւիոյի մէջ, Մարտամսի 20էն բացուելու տէրութեան խորհուրդը նախագահութեամբ բարձրապատիւ Կոստանդեանոս Մեծ-Իշխանին ։

Նորին Բարձրութիւնը այս քարեպաշտ առթիւ Լեհաց լեզուաւ ատենախօսութիւն մի ընելով զրուցեց, թէ Վարշաւիոյի մէջ պատրաստած օրէնքները պիտի չարգիլեն զկատարելութիւնը իւր մարդասիրական նպատակներէն ։

ԱԶԴԱՑԻՆ

Յայտնի է որ Եգիպտոսի փոխարքայ բարձրապատիւ Սայիտ փաշան 'ի վաղուց անտի համակրական սէր և մեծ համարում ունի Եգիպտոսի Հայոց Հոգևոր Առաջնորդ գերապատիւ տէր Գաբրիէլ արքեպիսկոպոսին վերայ։ Եւ առանց օրինաւոր պատճառի չէ, որ Նորին Բարձրութիւնը այսպիսի սէր և համարում մի ունեցաւ յիշեալ գլխաւոր եկեղեցականին վերայ․ այլ անոր առաքինութիւնները և անշահախնդիր վարքը 'ի մօտուստ տեսնելով, և անոր՝ իւր ժողովրդեան վերայ ունեցած հայրական գութը աղէկ ճանչցած ըլլալով, այս ծերունազարդ պատկառելի հոգևոր հովուին վերայ սուրբ յարգանք մի ունեցաւ և ունի միշտ․ որով մեր գերապատիւ տէր Գաբրիէլ արքեպիսկոպոսին խնդիրը երբէք անգործադիր չէ մնացած Նորին Բարձրութեան առջև։

Բայց Եգիպտոսի սրբազան Առաջնորդը՝ իւր այս մեծագին ազդեցութիւնը, որ անշուշտ Վերին Նախախնամութեան մէկ շնորհն է, երբէք 'ի մասնաւոր օգուտ իւր չգործածեց, երբէք իւր անձնականին վերաբերեալ աղաչանք մի չըրաւ Ն․ Բարձրութեանը․ այլ միշտ իւր խնդիրները յօգուտ իւր հոգևոր հօտին կըվերաբերին ։

Անցեալ տարի, Նորին Սրբազնութիւնը տեսնելով թէ Եգիպտոսի Հայոց վարժարանը և հիւանդանոցը բաւական եկամուտ չունի, օր մը ցաւալի սրտիւ և տխուր դիմօք ներկայացաւ բարձրապատիւ փաշային և իւր սովորական վստահութեամբը իւր տխրութեան պատճառը իմացուց Նորին Բարձրութեանը և անոր վեհանձնական շնորհը խնդրեց 'ի նպաստ իւր ազգին խղճալեացը ։

Սայիտ փաշան չուզեց մերժել զխնդիրը ծերունազարդ հոգևոր հովւի մը զոր կըսիրէ 'ի սրտէ․ ուստի 'ի նպաստ Եգիպտոսի Հայոց վարժարանին և հիւանդանոցին հաճեցաւ ընդարձակ կալուած մի շնորհելու, որ այսօրուան օրս 500 օսմանեան լիռայի չափ եկամուտ կըբերէ ։

Այս եղելութիւնը՝ Արշալոյս Յունվարի 28 թուոյն մէջ համառօտիւ յիշատակած էմք, բայց ուզեցինք քիչ մը երկարօրէն կրկնել այսօր զայն որուն կրնայինք ուրիշ նմանօրինակ եղելութիւններ յաւելցնել, ապացուցանելու համար թէ որչափ անտեղի և զրպարտիչ զրուցուած մըն է չաւ- -ող ածականը, զոր Իզմիրի հայերէն հանդէս մի խիղճ չըրաւ տալու յիշեալ հոգևոր Առաջնորդին՝ անոր վրայօք անհիմն խօսքեր հրատարակելով։ Այս անհիմն խօսքերը դժբաղդութեամբ Կոստանդնուպոլսոյ մէկ երկու լրագիրներ ևս փութացան կրկնելու առանց զաշխատութիւն յանձն առնելու 'ի քննել թէ արդեօք ճշմարիտ են այն զրուցուածները։ Բայց ինչպէտք է քննութիւն, ըստորումգլխաւոր եկեղեցականի մի վրայօք չարախօսութիւն կըլլայ, ուրախութեամբ և յօժարամիտ կրկնեցին նոյն չարախօսութիւնը․ որուն համար կըդրեն մեզ Գահիրէէն թէ բոլորովին անհիմն է և 'ի չար կրից հնարեալ սուտ պատմութի մի։

Կոստանդնուպոլսէն կըգրեն, թէ օգոստափառ Սուլթանը հաճեցաւ մարդասիրաբար Օ-լ- կոչուած բարձր աստիճանը շնորհելու Եգիպտոսի փոխարքային սեղանաւոր վսեմափայլ Երամեան Գէորգ Պէյին, և անոր փեսային մեծաշուք Նուպար Պէյին ալ Մէճիտիէ կարգին երրորդ աստիճանի նշանը շնորհեց ։

Հալէպէն իմաց կուտան մեզ թէ Խսկէնտէրունի Ռուսաց շոգենաւուց գործակալութեան սենեակը փոքրիկ արկղ մի կըգտնուի AG նշանաւ, որուն վերայ Հալէպ գրուած է ։ Այս արկղիկը, որ 94հատ հայերէն գիրք կըպարունակէ և Օտէսայէն յուղարկուած է, 4—5 ամիս կայ որ Իսկէնտէրուն, Ռուսաց գործակալութեան սենեակը կըսպասէ․ վասնզի յիշեալ արկեղ վերաբերեալ բեռնադիրը և նամակը կերևի թէ հասած չեն 'ի ձեռս այն անձին, առ որ յուղարկուած է նոյն սնտուկը։ Վասնորոյ 'ի տեղեկութիւն յիշեալ գրեանց յուղարկօղին, արժան համարուեցաւ այս ծանօթութիւնը Արշալոյս միջոցաւ հրատարակելու ։

Կըլսեմք, թէ Հալէպի մէջ մեծարգոյ Քուրքճեանօֆ Յօհաննէս աղային ազգասիրական ջանիքը հաստատեալ դրամաճառութեան սենեակը յաջողութեամբ յառաջ կերթայ։ Մօտերս, սուրբ Երուսաղէմի արժանապատիւ Միաբանութիւնը՝ սուրբ Յակոբայ վանուց տպարանին մէջ 'ի լոյս ընծայուած գիրքերէն արկղ մի յուղարկեր է 'ի յիշեալ դրամաճառութեան սենեակը, որպէսզի հոդ տանին վաճառելու 'ի հաշիւ նոյն Միաբանութեան ։

Այս ամեն գիրքերէն մէյմէկ օրինակ ընծայ մատուցուեր է Հալէպի աղջկանց վարժարանին՝ ըստ հրամանի յիշեալ արժանապատիւ Միաբանութեան։

Այս վարժարանը Թանգարան վերծանութեան ալ կրնայ համարուիլ․ վասնզի կըծանուցանեն մեզ թէ կիրակի օրերը ուսումնասէր անձինք ամանք այնտեղ կըժողվուուին և օգտակար գիրքեր ու պարկեշտ լրագրութիւններ կարդալու կըպարապին ։

ԵԳԻՊՏԱՑՐԱՄԻՐ

Յայտնի է որ այս քաղցր անուամբ, տասնօրեայ վիմատիպ լրագիր մի կըհրատարակուի 'ի Կալկաթա, խմբագրութեամբ յարգոյ պարոն Եղիազարի տէր Յարութիւնեան։ Վեցամսեայ գինն 12 Քօնքանիոյ ռուփի, կամ 24 շիլին է բաց 'ի ճանապարհի ծախքէն՝ որ առնօղին վերայ է ։

Ով որ կըցանկայ բաժանորդ գրուիլ այս պատուական լրագրութեան, կրնայ իւր խնդիրը ծանուցանել Արշալոյս խմբագրին, որուն ձեռամբ գիւրաւ կրնայ ընդունիլ յիշեալ թերթը ։

ՀԱՄԲԱՒԱԲԵՐ ՌՈՒՍԻՈՅ

Այս պատուական լրագիրը Մոսկուայի մէջ ամիսը երեք անգամ կըհրատարակուի խմբագրութեամբ Թիֆլիզեցւոյ Սովէանիկ պատուելի պարոն Ճարմայրայ Մսերեանց, և տարեկան գինը չորս քարպովանոց է, կանխիկ վճարելի ։

Թուրքաստանի և Հնդկաստանի մէջ, ով որ կըցանկայ բաժանորդ գրուիլ յիշեալ հայերէն լրագրին, կրնայ իւր խնդիրը ծանուցանել Արշալոյս խմբագրին, որ Համբաւաբերի գործակալութեանը յանձնառու ըլլալով, կըխոստանայ բերել տալ նոյն լրագիրը և կանոնաւոր կերպիւ բաժանորդաց ձեռքը հասցնել։

'ի զինի գնացից նորա և գործոյ, զոր ինձ դիպաւորագոյն հնարք եղեն ստուգելոյ մինչ քան զոր տեղի էր հաւաստ ընծայելոյ իւիք ներհակամբ, 'ի լոկ համբաւոց կամ 'ի գրոց՝ որոց, քանզի չիցեն զգածութիւն ռեալիմ մախանաց և զբամբասանաց յամենայն տարածեալ և 'ի դարձուցս բանից առանց ցուցանելոյ զանհաւատչեաց հաւաստեայն զոր պատճառին հուչակել, զանէ հասարակաց մարդասիրութիւն պահանջեսցէ չհաւատալ լսելեաց, մանաւանդ զի ամենածանօթ բարք պատմագրաց զրոյն այնպիսի են ամենայն ինչ, բայց նրաշխաւոր ճշմարտութեան ։

Գիտութիւն իմ զԹադդէոս եպիսկոպոսէ զասէ զնա ընդ արս իրաւախոհս, ընդ մեծարոյս և ընդ երկիւղածս իբրև նախանձայոյզ և զօրութեանդն քրիստոնեայ, ճիշտ և հաւատարիմ 'ի լրումն պարտուց իւրոց՝ մանաւանդ որպէս Եպիսկոպոս 'ի սրբազան կոչման իւրում, կարի փութաջան և անխոտոր յիրս եկեղեցականս, նա զի յորս հային 'ի գնացս գլերցն ընդ իւրև (ուր չմարթէր նմա, ըստ կարծիս իմ, չառ քան զարժանն սաստիկ լինել ընդ սրբակրօն տեարցն 'ի Ջուղա և յայլ տեղիս թեմի իւրոյ) և 'ի բարեմանութիւնս յայտնիկ, բերելով, որպէս ասդ եղեն ինձ, զբարս և զընաւորութիւն կաթուղիկոսին մեծի Ներսէսի Էջմիածնայ, ընդ որով սնաւն աաւելապէս և կրթեցաւ ։

Եղէ դարձեալ ականատես և բազում օրինակաց աշխարհիկ տեսչութեան նորա, և յիրաւի էր ինձ սխրանալ ընդ խոհականութիւն նորա, և ընդ ուղղութիւն հաստատուն մտաց 'ի վարել և 'ի վճարել զիւտ․ պարտ է ասել զայս նորա՝ ցանկալի և համձարեղ եղանակ ձեռնարկելոյ յիր ինչ որ յոյժ հաճոյ էր ումեք 'ի տեսանել։

Գալով 'ի կարևորագոյն մասն աշխարհային նորա գործոյ, իմն 'ի կցորդութիւնս պաշտաման նորա ընդ միահեծանս առեալ ընդ պարսիկ իշխանութիւնս, սակս պաշտպանութեան իւրոյ ժողովրդոց, չմարթէր, համարեալ եմ, և ոչ ումեք 'ի նորին վիճակի, զեր 'ի վերոյ անցանել զնովաւ, և կամ գործել յաջողիւ ձեռնհասութիւնս ճարտարագոյն օրինօք և խնամութեամբ։ Գիտել գիտէր նա զկարգ օգտարար վարել առաջութեամբ իւրով և վճարել իբրև Ռուսաց հպատակ, և իբրև գըլուխ մեծի ժողովրդեան։ Այս պատկանութիւնք նորա, պատուականք որպէս և ինն 'ի այլոց ընդհանուր ժողովրդեանն, ոչ զայն ինչ կշռեսցին ընդդէմ առանձնական դժգոհութեան սակաւուց անձնահաճ խեռելոց։

Յաղագս մարդասիրութեան կամ քաղաքավար գնացից տացէ նա օրինակ ուխտին եկեղեցւոյ մերոյ։ Յայս միտս որպէս և յայլ բազումս պարտ է աղատաբանել ինձ, ոչ պատկանէր նա ճշգիւ ընկերութեանն յորում շարժէր։ Արժան էր առ բարգաւաճագունի լինել նմա առ ժողովրդեան, որպէս էրն զամս ինչ երկոտասան, այնինչ վիճակաւոր Առաջնորդ 'ի Գրիմ, սիրեցեալ և յարգեալ անդ 'ի ժողովրդոց իւրոց։

Ընդ նշանել իմ 'ի Թեհրան ('ի Ջուղայէ) պատեհ եղև ինձ զիպելոյ մեծապատիւ ումեք հայկազին ժամանելոյ 'ի Ռուսաց, և հիւր անդր դեսպանին Ռուսականի․ որ խօսէր կարի ջերմարար զԹադդէոս Առաջնորդէն, ցուցելով ընդ այն զի վիճակեալն էր նորա ամենեւին յաթոռն Ջուղայ, և ցուցանելով զամենայն զեսանգն և զօգուտ 'ի վարել ազգօղութեամբ իւրով, ընդ կամել և ելթ եպիսկոպոսին ընդ այն, առ կաթողիկոսին Ներսէսի, որպէսզի փոխեսցէ զնա անդրէն 'ի նախկին թեմ նորա 'ի Գրիմ, զոր և նա լուեալ էր, թողեալ էր նորա յակամայս, և ընկալեալ զարդի տեղի իւր ընաւ իսկ 'ի հնազանդութիւն կամաց վերնագունին իւրոյ Տեառն։ Այս այր երևելի 'ի խօսել իւրում մեծամեծ գովութեամբ զեպիսկոպոսէն, յինքն պարուրեաց, ասէր, զմ՚ առ բավանդակ մեծամեծար կարգի Հայ ժողովրդեան 'ի Գրիմ։ Բայց ոչ եթէ սմա միայնոյ լուայ յայտնել զամենայն մեծարանս և զակնածութիւն անձին զՆորին Սրբազնութենէ, լուայ բազմաց յականաւոր արանց եւրոպացւոց՝ որոց էր բարձ և պատիւ, նոյնպէս զովարանել զբետեսեալն էին զնա, և 'ի ծանօթութիւն եկեալ ընդ նմա․ յորոց միջի յոյժ որչեկից զղեսպանն անգղիական և զտիկին նորա։ Այս տիկին (Լէտի Շիլ) յիշատակեաց իսկ զնա 'ի մատենի իւրում զՊարսկաստանէ կարի պանծալի գովութեամբ։ Իսկ վսեմութիւն նորա՝ (դեսպանն) զկնի երթալոյ 'ի Թեհրան 'ի Ջուղայէ, գրեաց Եպիսկոպոսին մի անգամ կամ երկիցս կարի քաղաքավար թղթեան, մատուցեալ նմա զնոյն պատուոյ անուն զոր տայր իւրեանցային իսկ արքեպիսկոպոսի Քանթէրպուրւոյ։ Էր և նա՝ Եպիսկոպոսն կարգաւ նամակակից ընդ բազումս 'ի Ռուս պաշտօնէից, յորոց մի էր դեսպանն Ռուսաց 'ի Թեհրան Դոլգորուքով իշխան․ որ գնդապատանաւ իւրով ցուցանէր յաւէտ Նորին Սրբազնութեան մեծագոյն պատիւ և ակնածութիւն։

Արդ, եթէ Եպիսկոպոսն Թադդէոս ոչ էր արժանի այն ամենայն պատուոյ և ակնածութեան նուէրելոյ նմա յամենահռչակ օտարականացս յայսցանէ, յերևելի արանց, որք ծանօթացեալ էին մտերմաբար ընդ նմա, հարցանեմ եթէ սովորական ինչ էր առ նոսա այսպիսի մտադրութեամբ փոյթ տանել զամենայն եպիսկոպոսէ որ լինիցի յառաջնորդ Ջուղայ։ Սակայն ասել համարձակիմ թէ եթէ 'ի Կալկաթա էր աթոռ նորա փոխանակ լինելոյ 'ի Ջուղա, ժողովուրդն անդանօր վաղ ուսանէր

Տփխիսէն կըգրեն, թէ յիշեալ մայրաքաղաքը տպագրութեան ներքև կըգտնուի և շուտով 'ի լոյս պիտի ընծայուի մեր վեհափայլ սրբազնակատար տէր Մատթէոս Կաթողիկոսին մէկ պատուական նոր աշխատասիրութիւնը՝ Հայելի Ռուսաստանեայն շաբաթաթերթոյ վերնագրով։

ՕԼԻՎԵՐ ԳՕԼԴՍՄԻԹԻՑ
ՓՈԽԵՐԷՑՆ ՎԷԿՖԻԼԴԱՑ

Այս գիրքը՝ Կալկաթայի հայկազուն պատուաւոր վաճառական մեծարգոյ պարոն Թադդէոս Խ. Ավէտումեան ուսումնական անձը թարգմանած է յանգլիականէ 'ի պարզ գրաբառ հայերէն լեզու և իւր ծախիւքը տպել տուած է 'ի յիշեալ մայրաքաղաքն 'ի տպարանի Արարատեան ընկերութեան յամին 1848։

Ութածալ 309երեսէ բաղկացեալ խիստ գեղեցիկ պատմութիւն մըն է, որուն գիտնական հեղինակը իւր գերազանց հանճարովը կաշխատի բարոյական խրատներով և ախորժալուր վարդապետութեամբ սիրելի ընել հասարակութեան զլաւականութիւնն. այսինքն քիչ բանով շատանալը յամենայնի. նմանապէս յայտնի կերպիւ յառաջ կըբերէ զմեծամեծ վնասները որ չափազանց բաղձանքէ կըծագին միշտ։ Իւր բոլոր բարոյականութիւնը հիմնեալ է 'ի վերայ երից գլխաւոր սեանց քրիստոնէական սուրբ կրօնի մերոյ, այսինքն Հաւատոյ, Յուսոյ և Սիրոյ։

Յամին 1857, վերոյիշեալ ազգասէր թարգմանչին կողմանէ 200 հատ այս պատուական գրքէն ընկալաք 'ի վաճառումն. սակայն մինչև ցայսօր հազիւ թէ քանի մը հատ ծախուեցաւ 'ի գին 15 ղուրուշի, որ ճանապարհի ծախուցը անգամ բաւական չեղաւ։

Վասնորոյ մեծարգոյ պարոն Թադդէոս Խ. Ավէտումեանն, արժան համարեցաւ յիշեալ բարոյական պատմութեան իւր թարգմանութիւնը ձրիաբար բաժնել տալ չքաւոր ուսումնասիրաց։ Ուստի այս կարգի անձինք՝ Արշալուսոյ գրասենեակը ներկայանալով, կրնան ընդունիլ, իւրաքանչիւրը մէյմէկ օրինակ. իսկ դուրսերը գտնուող չքաւոր ուսումնասէրները՝ եթէ կուզեն, փոխանորդի մը միջոցաւ կրնան իրենց փափաքնին 'ի գործ դնել։

Կոստանդնուպոլիս հրատարակուած Սէր անուն ութօրեայ հանդէսը, որ իւր իմաստալից և խոհեմ խմբագրութեանը պատճառաւ հասարակաց համակրութիւնը և յարգանքը իրաւամբ կըվայելէ, հետևեալ յօդուածը կըհրատարակէ իւր 29երորդ թուոյն մէջ։

ԶԱՓԱԶԱՆՑ ԱՆԵՐԵՍՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Մեղուի մէջ դիտողութեան մը արժէքը վերնագրով՝ իր սովորական անհամեստ գրութեամբ մեզի դէմ յարձակում մը կըկարդանք. որուն աւելի աներեսութիւն կրնանք ըսել քան թէ ուրիշ բան. և որուն նպատակը իր պզտիկ ինկած մէկ դատէն մեզ վրէժխնդիր ըլլալ կուզէ։ Եւ այդ ալ իրեն վայելած ածականները մեզի դէմ ածելով։ Շատ բան կրնանք ըսել, բայց իր աստիճանը չենք ուզեր խոնարհիլ. . . . ։

Մենք առանձին արտատպ յօդուածներուն պատասխան տալը աւելի անպատուութիւն քան թէ պատիւ կըճանչենք, բայց համառօտ մը ընթերցողաց ճանչցնենք, այդ պարոնին բռնած դատին թերատները։

Ա. Ժամկոչ Գալուստ բառը կեսարացի Գէչիկէկ օղլուի Զիֆրիկի օրթախճին է, որոր 35—40 բանուորի կըհրամայէ. ա՛ռ քեզի 17—18 տարեկան նորընծայ սղայն . . . ։

Բ. Մեղուն ինք կըվկայէ թէ միևնոյն անձէ երկու հակառակ գրութիւն. . . երևութ ձերմակ՝ առանձ սեփքան տէր անձի մը վկայութեամբը մարդ կանուանարկես։

Գ. Սէրը մինչև ցարդ ձեռն 'ի լանջն, բաց ճակատաւ կուզէ ըսել թէ որո՞ւն կաշառքը կերերէ . . . . դուն կըլլար եթէ իր ճակատին արդար արդասիքը ատանար այն անձիներէն՝ որոնք իրենց ունեցած գիրքէն ու հարստութենէն իսկ՛ թէ աւշնայէն ու իրենց պարտքը հատուցանէին։

Դ. Զենք գիտեր Մեղուն ո՞վ ենթադրելով զմեզ՝ կըսէ թէ ով որ բաց ճակատով իրեն մերկացայ, անոնց ձախող դատը պաշտպանելու կերնէ։ Եւ այս բանիս ալ 'ի վկայութիւն կըբերէ Պօղոս վարդապետին դատը, որուն մէջ՝ տարի անցած ըլլալով՝ իր խափք եղածը մոռցուած կըկարծէ։

Ե. Պարոն Մեղուն թո՛ղ ներէ մեզի. 1. Գամասկոսի խղճալեաց համար Սէրը օգնութիւն չհաւաքեց. 2. Ընթերցասիրաց ընտանիքին հոգաբարձութիւնը Սէրը չըրաւ։ 3. Սահմանադրութեան տարեգլխին Փրկչի եկեղեցւոյն համար ծախերը՝ բաշխելով Սէրը ստակ չհաւաքեց. 4. Ի ներկայութեան բազմաց՝ Ենիգարուի ձախորդ դէպքէն Բ. Դուռը գացած ատեննիս՝ բանտարկեալ թուրքահաճիներուն համար հաւաքուած այն 680 դահեկանը՝ որուն 60ը մեր աչքովը տեսածի պէս հաւատարիմ անձի մը ներկայութեամբը բանտարկելոց տրուիլը գիտենք. որոնք երկրորդ ատեան ազատեր էին, մնացեալ 620ը ի՞նչ եղաւ։ Աւելի սակալին կուզե՞ս. հայր մը իր որդւոյն՝ վարդապետին անխիղճ դանահարութենէն մեռած ըլլալուն համար բերած բողոքը ինչո՞վ բազմիցի տակ մնաց . . . բայց աւար չկա՛յ. կաղմա եօֆ, պարո՛ն Մեղու . . . . ։

Խիստ կըլլայ խթանի դէմ աքացել. Սէրն իր խիղճն ու անձը ծախած չէ. ուստի կըխնդրենք որ զինքը իր շաւղէն չեղելով քու տառապ քեզի ակամայ գիտցնելու չստիպես. որոր թերևս համազգայնոց անծանօթ չէ։

Հիմա կըհարցնենք. այսքան անուրանալի ճշմարտութեանց վրայ՝ դպչիլ կաշառակուրս բամբասելն աներեսութիւն չէ, հապա ի՞նչ է։

Միաբանութիւնը և սէրը, գոհութիւն Աստուծոյ՝ որչափ որ կարելի է կըտեսնէ Իզմիրի Հայոց մէջ։ Հետևաբար ազգային գործքերը բաւական բարեկարգութեամբ յառաջ կերթան. Քանզի ազգային քաղաքական ժողովը, իւր ձեռքէն եկածին չափ, անխոնջ ջանիւ և սահմանադրական կանոնաց համեմատ իւր ծանր պաշտօնը խղճի մտօք 'ի գործ կըդնէ. որով ազգին ողջամիտ և խիստ մեծագոյն մասին անկեղծ շնորհակալութիւնը ձեռք բերած է։

Կըպարտաւորիմք նաև մեր խորին շնորհակալութիւնը յայտնել Ուսումնական խորհրդոյն յարգոյ անդամոցը. որոնք բարենախանձ ոգւով կաշխատին միշտ 'ի բարեկարգութիւն ազգային կրկին դպրոցաց քաղաքիս. այսինքն Մեսրոպեան և Հռիփսիմեանց վարժարանաց. որոնք՝ ուրախ սրտիւ կըսեմք, բաւական յառաջդիմութեան մէջ կըգտնուին և կրնամք հաստատել թէ Իզմիրի մէջ գտնուող զանազան ազգաց բարեկարգ դպրատանց եթէ ոչ առաջինը՝ գոնէ անոնց հաւասարն է։

—Ազգային քաղաքական ժողովը՝ զկնի բազում խորհրդածութեանց և քննութեանց, արժան և օգտակար համարեցաւ նամակ մի գրել նախ՝ 'ի Ռուսիա և հարկաւոր եղած տեղեկութիւնները խնդրել 'ի մասին կտակին Աբէլեան Գրիգոր աղային, և յետ այնորիկ գալու տեղեկութեանց համեմատ վարուելով՝ յսկիզբն առաջիկայ գարնան ղրկել 'ի Տփխիս զմեծարգոյ փոխանորդը, որ այս գործոյն համար արդէն ընտրուած է սահմանադրապէս։

Եգիպտոսի փոխարքային խորհրդոյ թարգման Զմիւռնացի վսեմափայլ Նուպար Պէյը՝ ընկերութեամբ իւր ազնուաշուք լծակցին. անցեալ ուրբաթ օրը հասաւ Իզմիր Կոստանդնուպոլսէն գալով և կիրակի առաւօտուն շարունակեց իւր ճանապարհորդութիւնը Աղեքսանդրիա երթալու համար։

Նորին Վսեմութիւնը Իզմիրի Աղքատասիրաց ընկերութեան աղերսագիրը իւր սովորական մարդասիրութեամբը ընդունելով, բարեհաճեցաւ վաթսուն օսմանեան լիրա յանձնելու 'ի ձեռս յիշեալ ընկերութեանը 'ի նպաստ ազգային տնանկ աղքատաց։

Արժան կըհամարիմք ծանուցանել, թէ Արշալուսոյ գործակալութեան պաշտօնը 'ի Պօլիս, յանձնուած է յարգոյ պարոն Գրիգորի Վ. Ալէաթճեան. որուն գրասենեակը կըգտնուի 'ի Գալաճլար խանը, թիւ 4։

առ պատուականս գրել զբարս նորա, և հաճոյս զգայր 'ի սիրել և 'ի մեծարել զնա, և պանծալ նովաւ։ Այլ արդ աւա՜ղ. քանզի 'ի դերև ելեալ զգայցէ հայրն արժանաւոր զյոյս անձին յընդունելոյ 'ի նոցանէ որպէս 'ի լուսաւոր ժողովրդենէ զայն հոգ և զայն ձեռնհասութիւն բարեկամական՝ որպիսի զխնամ ակնկալէր նա 'ի նոցանէ յայժ, 'ի դիւր և 'ի մխիթար որում կարօտէրն ճշմարտիւ։

Գիտութիւն իմ զեպիսկոպոսէն ոչ դադարեաց ընդ ել իմ 'ի Ջուղայէ։ Յարաժամ անդադին 'ի մեկնելոյ իմէ անտի ուր կալեալ 'ի նա իբրև 'ի հաւատարմոյ այր, հարցեալ հանապազ և ուսեալ որպէս 'ի թղթոց յոր մարթ էր ինձ վստահել, այս և երաշխաւորել իսկ նոյնի վստահութեան, նոյն և 'ի հանդէսն մարդկանէ եկելոց անտի. որոց արարաւ հարձափորձ մանր և մտաւոր ոչ միայն լինէին, այլ և յայլոց. ամենեքեան ասեն զուգաձայնութեամբ եթէ հանապազորդեալէ եպիսկոպոսն անդրդուելի 'ի խնամոց 'ի բարեկարգ և 'ի զգուշաւոր յանձանձանս ազգի ազգի գործոց իւրոց. և ոչ սառեցուցեալ երբէք 'ի նախանձ հայրենասիրութենէ իւրմէ, և 'ի ջանասիրութենէ բարւոյն ժողովրդեան իւրոյ. հնարելով յաւէժ յարդարել կարգ և բարգաւաճութիւն եթէ յեկեղեցւոյ, եթէ 'ի վանս, եթէ 'ի վիճակս կալուածոց նորա և թէ յայլ մասունս պաշտաման իւրոյ։

Հնարին է եթէ եպիսկոպոսին 'ի կատարել անդ զյոգնամանեայ պարտս իւր, անկեալ իցէ երբեմն 'ի վրիպակս, և յակամայս արարեալ զոր ինչ ընդ այլովք հանգամանօք ոչ առնէր. բայց ո՞ր այր հասարակաց որ ուրէք, հարցանեմ, զերծ իցէ ամենևին 'ի թերութեանց և 'ի սխալութեանց, որ սովորականք են ամենայն մարդկեղէն բնութեան և առաւել ներողականք յորժամ վիճակին իբրև զԱռաջնորդին արկանի 'ի քնին, թախուր որպէս և է նա 'ի պատշաճաւոր ձեռնտուութենէ, և 'ի խորհրդականութենէ և 'ի գործակցութենէ։ Զի՞ք ուրեմն թողացուցանել ինչ նմա 'ի խիստ դատաւորաց նորա սակս դժուարին պարագայիցն որ շուրջ կան զնովաւ։ Գերագոյն կատարելութիւնք նորա, և առաքինութիւնք, պատկանութիւն նորա և պիտանութիւն 'ի դէպս մեծագոյն կարևորութեան, անգիտասցի՞ն այս ամենայն, ուրասցի՞ն, անտեսեսցի՞ն 'ի զուգակշռել ինչ թերութիւնս, որք, զի առաւ յիրաւունս զանգատանաց, հաւաստելի են տակաւին ցուցակութեամբ եթէ ոչ առնի նմա իբրաւ յայտնի ակնարկութիւնս, կայցէ՞ ինչ անտեղագոյն քան ակնկալել նոցա զի այլ ոք եպիսկոպոս, զորմէ խնդրեցին արդէն փոխանակել զնա, մարթասցի հատուցանել առաւել գոհաբար։ Սակայն ուստի՞ այս ամենայն աղաղակ ընդդէմ նորա, եթէ ոչ առաջնապէս 'ի քահանայից։ Ի մէտ առնում զայդ ամենևին։ Վասն զի սովորեալ զգերեցն անարգել միշտ 'ի հաճոյս կամաց իւրեանց և բաղձանաց առ նախորդօք նորա, դատեն այժմ զնա կարի արթուն և ժրաջան, կարի խիստ յանկարել 'ի նոցանէ զվարս պատկանաւորս սրբոյ կոչման իւրեանց և վճռակի 'ի միարանել զնոսա ընդ ուղղութեան իւրում։ Այլ եթէ իցէ արդար ինչ տրտունջ կամ վէշտ 'ի կոչման նոցա, ընդէ՞ր ոչ բողոքել իսկ և իսկ առ օրինաւորն իշխանութիւն առ վերնագոյն նորա յէջմիածին։ Արդ աշխարհականաց, թուի ինձ, չէ օրէն միջամուխ լինել 'ի նիւթ ինչ ուրիշ ընդ դպիրս և ընդ եպիսկոպոսն և ոչ իսկ միում ումեք յեղբայրակցութենէ անտի, թէպէտ պատկերոյ փառաց նշանակօք և պատուով աւագերիցութեան, այլովքն հանդերձ, համարիմ անկ լինել խրատացի իշխանութեանն որում 'ի դէպ դայցէ դատել զգնացս իւրոյ վերնագունին։ Այլ մանաւանդ լաւ էր, եթէ սաղտեալ անհոգութիւնք և արարք նորա իբրև Առաջնորդի Ջուղայ, կարդէին 'ի ժողովրդենէ Կալկաթայ ճահաւոր ձևով հարցի և հետազօտութեան, և նախ նմա լինէր զիջանել 'ի բացատրութիւն, իսկ եթէ բացայայտ, ապաւարէին 'ի նորոգութիւն և յուղղութիւն. և անշուշտ եմ զի մի է 'ի հաճոյագոյն կերպարանաց բարոյ Թադդէոս եպիսկոպոսին անսալ խրատուց և բարի խորհրդոց, և պատուել զայն 'ի բարեմիտ խորհրդականս իւր։ Զի է աննենգ և պարզական 'ի միտս իւր, և անկեղծ 'ի կամս 'ի գործել որ իրաւն է և բարի։

Արդ՝ զրաւ արարից տեսութեանս այսոցիկ, ժտելով նկատել զի ընդ առնուլ իմ զայս ձեռնարկութիւն պատշաճաւոր յարգանօք զնիւթոյն, չէր ինձ այլ ինչ 'ի մտի անդր քան զանձուկ փափաք 'ի բացատրութիւն հանգամանաց ոմանց, զորս հաւատամ, զի չիցէ ծանուցեալ ժողովրդեանն Կալկաթայ. իսկ զի մի՛ թուեսցի ումանց եթէ գոյ ինձ 'ի սմին թելադրութիւն ինչ կողմնաւոր ակնառութեան, քանզի որպէս ոմանք ասացին, եղբայր իմ և ազգականք բնակեալք 'ի Ջուղա վայելիցեն 'ի կարևոր բարեկամութեան և 'ի պաշտպանութեան եպիսկոպոսին, պա՛րտ է զի համարձակեցայց փարատել ըզպատրանս նոցա, յայտ առնելով, զի այնինչ բարեկամութիւն նորա դերամասոյց ողջագուրէ զամենայն ոք, որ կամեսցի զայն, և մարթասցի երբէք մեծարել զայն, վերջնոյ օգնականութեանն եղբայր իմ ոչ կարօտի, քանզի վիճակ իսկ նորա իբրև Բրիտանիկ տեղակալ, հանդիսաւոր եղեալ զնա ընդ Եպիսկոպոսին առ Պարսից տէրութեան, կացուցանէ զնա և զազգականս նորա անկարօտ ամենևին քաղաքական պաշտպանութեան նորա կամ զօրութեան յիրս ինչ։

Ա. Գ. Աղանուր։

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ · 3 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ

Կայսերական հրովարտակաւ հետեւեալ փոփոխութիւնները 'ի գործ դրուեցան ։

Դիարպէքիրի կառավարիչ Հասան փաշան՝ Նիգտէոյ կառավարիչ անուանեցաւ, եւ Դիարպէքիրի կառավարչի պաշտօնը յանձնուեցաւ նախորդ Մալ-Միւտիրի Հազգի-Պէյին ։

Ալի-Նավէր փաշան Նիգտէի կառավարիչ կարգեցաւ, եւ այս առթիւ Պէյլէրպէյութեան բարձր աստիճանը ընկալաւ ։

Գանտիայի վաղեմի գայմագամ Դէվֆիք փաշան՝ Կիպրոսի կառավարիչ անուանեցաւ ։

—Օգոստափառ Սուլթանը Իզմիտ՝ ըրած իւր ճանապարհորդութենէն դառնալէ 'ի վեր մեծ խնամատարութիւն կըցուցնէ թէ՛ ցամաքի եւ թէ՛ ծովային զինուորական կարգադրութեանց վրայօք ։

Նորին Վեհափառութիւնը անցեալ ամսոյ 26ին անձամբ այցելութեան գնաց Մէճիտիէ կոչուած ձրմերանոցը եւ իւր աչաց առջեւ կրթութիւն ընել տուաւ այնտեղ գտնուող զօրաց, որոց յաջողակութենէն գոհ ըլլալով՝ դրամական նուէրներով քաջալերեց զանոնք ։ Հետեւեալ օրը հաճեցաւ նաւարանը երթալու, ուր չորս ժամու չափ զբաղեցաւ ծովային զօրութեանց վերաբերեալ կարեւոր գործոց վրայօք, եւ անկէց Մահմուտիէ կոչուած ծովապետական եռայարկ նաւը գնաց եւ իւր աչաց առջեւ կրթութիւններ ընել տուաւ ծովային զինուորաց եւ նաւաստեաց եւ առատ նուէրներով քաջալերեց զանոնք ։

—Անցեալ ամսոյ 29ին օսմանեան երկու փոքկամթ եւ չորս շոգենաւ Ճամբայ ելան Անդրիվարի երթալու, ուր կըգտնուին Հէրսէքէն եւ Գարատաղէն վերադարձող օսմանեան զօրքը, որոնք յիշեալ նաւերով Կոստանդնուպօլիս պիտի գան ։

—Կըսուի թէ առաջիկայ Րամազան ամսոյն մէջ արուեստահանդէս մի պիտի ըլլայ 'ի Կ. Պօլիս, ուր օսմանեան երկրին զանազան արտադրութիւնները ցոյց պիտի տրուին ։ Կառավարութիւնը յանձնառու պիտի ըլլայ արտադրութեանց փոխադրութեան ծախքը վճարելու եւ միանգամայն կըխոստանայ ծախու առնել այն ամեն ապրանքները, որոնք յիշեալ արուեստահանդէսը դրուելու արժանաւորութիւնը պիտի ունենան ։

—Բարձրապատիւ Սէրտարի-Էքրէմ Էօմէր փաշան Անդրիվարիէն մեկներ է, ուստի պիտի չուշանայ մայրաքաղաքս հասնելու, ուր ամեն օր կըսպասուի ։

—Կոստանդնուպօլսոյ Պարսից դեսպան Միրզա Հիւսէին խանը, որ քանի մը ամիսէ 'ի վեր Եւրոպա կըգտնուէր, անցեալ շաբթու վերադարձաւ ։

—Մեծին Բրիտանիոյ դեսպան վսեմափայլ սըր Հէնրի Պիւլվէր այս օրերս կըսպասուի 'ի Պօլիս ։

—Կըսուի թէ ազգային կանոնադրութիւնը, որ շատ ժամանակէ 'ի վեր քննութեան ներքեւ կըգտնուէր 'ի Բարձրագոյն Դուռը, այժմ կայսերական պալատը յուղարկուեր է օգոստափառ Սուլթանին աչաց ներքեւ դրուելու եւ անոր կայսերական բարձր հաւանութիւնը ընդունելու համար ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Զմիւռնիա, 6 Հոկտեմբերի ։

Գաղղիոյ ընդհանուր հիւպատոսը քաղաքիս՝ վսեմաշուք մօսիւ Պէնդիվըլօ տ'Արակոն կոմսը, որ քանի մը ամիսէ 'ի վեր Փարիզ կըգտնուէր, անցեալ կիրակի օրը հասաւ Մարսիլիայէն եւ արժանաւոր մեծարանօք ընդունեցաւ նոյն հիւպատոսարանին պաշտօնատարներէն ։

Նահանգիս ընդհանուր կառավարիչը մատթացաւ իւր փոխանորդը (քէհիա) եւ տեղական կառավարութեան թարգման Տիրան էֆէնտին յուղարկել 'ի շնորհաւորութիւն գալստեան Նաբոլէոն կայսեր երեսփոխանին ։

Մօսիւ Պէնդիվըլօ կոմսը՝ ընկերութեամբ մօսիւ Բուստանին, որ հիւպատոսի աշակերտ (էլէվ քօնսիւլ) է եւ մեծարգոյ Ջէլիկեան Թադէոս աղային՝ որ նոյն հիւպատոսարանին թարգմանն է, չորեքշաբթի օրը այցելութեան գնաց վսեմափայլ Մէհէմմէտ Րէշիտ փաշա ընդհանուր կառավարչին քաղաքիս ։

—Քաղաքիս եւրոպական մեծ թատրոնը, Թէատր Քամարանօ կոչուած, երկու շաբաթ կայ որ բացուեցաւ եւ հանդիսատեսները սովորական եռանդեամբ կըյաճախեն ։ Առաջին անգամ ներկայացուցածնին ի Բուրիթանի բոււած օբէրան էր, որ Վինչէնցօ Պէլլինի վարպետին աշխատասիրութիւնն է ։

—Անցեալ շաբթու Հայոց թաղը գողերը տուն մը մտան որուն բնակիչները գեղը կըգտնուէին, եւ 10—12 հազար ղուռուշի բան վերցուցին ։

—Իզմիրի Լատինացւոց արքեպիսկոպոս մօնսէնեօր Սբաքքարիէթրան, որ Կոստանդնուպօլիս կըգտնուէր, երկուշաբթի օրը վերադարձաւ Իզմիր ։

Յիշեալ հոգեւոր հովիւը՝ Կ. Պօլիս եղած ժամանակը, Իզմիրի մէջ շինուելու մայր եկեղեցւոյն գործը կատարելու նմանապէս տէրութենէն խնդրեց եւ ընկալաւ քաղաքէն դուրս ընդարձակ տեղմը, հաւկաղաւան ծաղկոցոյ գերեզմանատուն ընելու համար ։

—Անցեալ շաբթու կայսերական հրովարտակ մի եկաւ 'ի Կոստանդնուպօլսոյ 'ի մասին գնոյ օսմանեան լիրային, որ 100 ղուռուշի որոշուած է ։ Այս հրովարտակը քաղաքիան ժողովոյն մէջ կարդացուեցաւ եւ 'ի գործ դրուելու համար կըսպասուի, որ զանազան ուտելեաց եւ ուրիշ հարկաւոր բաներու գները որոշելու համար սահմանուած յանձնաժողովը իւր աշխատութիւնը կատարէ ։

—Բամպակի մշակութեան յառաջադիմութեանը համար հաստատուած կայսերական յանձնաժողովը քանի մը անգամ գումարուելով՝ զանազան որոշումներ ըրաւ այս օգտակար գործոյն վրայօք եւ տեղեկագրութիւն մի շարադրեց ու յանձնեց զայն վսեմափայլ Մէհէմմէտ Րէշիտ փաշային, որ Բարձրագոյն Դուռը յուղարկէ ։

Նորին Վսեմութեան տնօրէնութեան համեմատ՝ մեծաշուք Ասիմ—Պէյը, որ նախորդ մաքսապետ Րէշիտ էֆէնտիին որդին է, որոշեալ կերպիւ նախագահ անուանեցաւ յիշեալ կայսերական յանձնաժողովոյն ։

—Մեր ընդհանուր կառավարիչը անցեալ շաբթու շրջաբերական նամակներ յուղարկեց իւր իրաւասութեանը ներքեւ գտնուած գայմագամներուն եւ միւտիրներուն 'ի մասին բամպակի մշակութեան, եւ անոր յառաջադիմութեանը համար արուելու դիւրութիւնները խնդրեց անոնց ։ Միանգամայն այս նիւթոյս վրայօք Բարձրագոյն Դռնէն եկած հրամանագրին օրինակը բազմաթիւ թերթերու վրայ հայերէն, յունարէն եւ տաճկերէն տպել տալով յուղարկեց անոնց, որ բոլոր հասարակութեանը բաժնեն զնոյն թերթերը ։

—Նահանգիս կառավարիչ վսեմափայլ Մէհէմմէտ Րէշիտ փաշան երէկ Գաղղիոյ հիւպատոսարանը գնաց 'ի հատուցումն այցելութեան Պէնդիվըլօ կոմսին ։

—Կոստանդնուպօլսոյ նախորդ Պատրիարք ամենապատիւ տէր Յակոբ սրբազան արքեպիսկոպոսը երէկ յիշեալ մայրաքաղաքէն հասաւ Իզմիր աւստրիական շոգենաւով, եւ այսօր շարունակեց իւր ճանապարհորդութիւնը Երուսաղէմ երթալու յայցելութիւն տնօրինական սուրբ տեղեաց ։

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Ցայտնի է որ կայսերական հրամանագրի մը համեմատ՝ վսեմափայլ ընդհանուր կառավարիչը Իզմիրի՝ յանձնաժողով մի հաստատեց կատարելապէս կարգադրելու համար ամեն գործերը որ կըվերաբերին Իզմիրի Բունգա կոչուած բաղը եղած շոգեշարժ ջաղացքին ։ Ուստի այս յանձնաժողովը կըհրաւիրէ ամեն բաժնատոմսակ (աքսիօն) կամ բաժնատոմսակի խոստումագիր ունեցողները, ինչպէս նաեւ ամեն պարտատէրները նոյն ջաղացքին, իրեն առջեւ ներկայանալ անձամբ կամ փոխանորդի մը միջոցաւ, ստուգել տալու համար իրենց ձեռքը եղած տոմսակները եւ իրենց իրաւունքը 'ի գործ դնել տալու համար ։ Եւ այս բանը պէտք է որ չորս ամսուան պայմանաժամու մէջ ըլլայ, սկսեալ ներկայ ծանուցմանս առաջին հրատարակութենէն այս լրագրոյս մէջ ։

Իզմիր, 1 Սեպտեմբերի 1862 ։

2 Յանձնաժողովոյն նախագահ

ՆԷՇԷԹ

ՎԱՃԱՌՈՒՄՆ ՀԱՆՔԱՅԻՆ ՔԱՐԵՐՈՒ ԶԷՄՓԱՐԷ ՏԱՇԸ ԿՈՉՈՒԱԾ

Լոնտոնի Հանքային Արեւելեան (Limited) ընկերութիւնը կըծանուցանէ առաջակայիս, թէ պատրաստ է ծախու առնելու առաջարկութիւններ ընդունիլ մինչեւ ներկայ տարւոյս Դեկտեմբերի 31, իւր ունեցած Զէմփարէ տաշը կոչուած հանքային քարերուն համար, թէ՛ բոլորը մէկտեղ եւ թէ անոնց մէկ մասին համար. բայց 1000 թօնօյէն պակաս պիտի չըլլայ ։

Այս քարերը 'ի պահեստի կըգտնուին Լոնտոն, Լիվըրբուլ, Իզմիր եւ Քուշատասը ։

Յիշեալ հանքային քարերը բոլորը մէկ տեղ ծախու առնողին 3 տարի պայմանաժամ (վատէ) պիտի տրուի, որ նոյն միջոցին անոնց արժէքը հետզհետէ վճարէ ։

Ընկերութեան դրատունը Լոնտոն թիւ 2 թաղն է Նիւ Պրօտ Սթրիթ կոչուած (New Broad Street)։

Ժ. Պ. ՊԱԹԻՐՍԸՆ

1 գործակալ 'ի Զմիւռնիա ։

ՃԱՐՄԱՆԱԼԻ ԴԵՂ ՄԸ

Սպեղանի Թօմըսոյի Հոլոուէյի.

Կըսեն թէ մարդկային մտաց ամեն արտադրութիւնները ժամանակ մը ապրելէ ետեւ, նոր գիւտեր անոնց տեղը կըբռնեն ։ Բայց այս խօսքը այս դեղին չվերաբերիր. վասնզի օրուան մը համար չէ այլ մշտատեւ է անոր ներգործութիւնը. քսան տարուան մէջ եղած հիւանդութեանց արմատները կըջնջէ եւ բժշկութեան արհեստն ալ անկէց աւելի բան մը չկրնար ձեռք բերել ։ Այս սպեղանին մսոյն եւ մարմնոյն մանրաթելերուն մէջէն անցնելով, ինչպէս որ ջուրը ծակոտկէն բանէ մը կանցնի, կերթայ կըգտնէ խոյլ պարանոցի, օձիկ, ուռոյցք եւ քաղցկեղ ըսուած ախտերուն արմատը, նմանապէս գէշ վէրաց եւ պալարներու հնացորդաց որ արեան շրջաբերութիւնը կաւրեն, եւ անոնց ապականութիւնը անհետ կընէ ։

Ցաւ սրունից ։

Հոլլօուէյի սպեղանին ամեն դէպքերու մէջ կըբժշկէ սրունից (պալտըր) ցաւերը թէեւ քսան տարուան ըլլայ ։ Որչափ կարծր գունաթափ եւ ուռեցած ըլլայ մարմինը, այս ցաւը չկրնար դիմանալ, եթէ յիշեալ սպեղանին օրը երկու անգամ առատապէս դրուի ցաւած տեղը եւ աղէկ մը շփուի ։ Ցետոյ նոյն սպեղանիէն լաթի մը վրայ շատկէկ քսելով ցաւած տեղը ծածկելու է ։ Այս կերպիւ եթէ շարունակ հոգ տարուի, վատառողջ հիւթերը դուրս կելլեն, վէրքերը քիչ ժամանակուան մէջ յարմարոց անոտ կըբժշկուին եւ սրունից միւս մասերը իրենց բնական երեւոյթը դարձեալ կըստանան ։

Հին վէրք, խոց եւ քաղցկեղ ։

Խոյլ պարանոցի, եւ ուրիշ խոցերը, որչափ ալ հնացեալ ըլլան, շուտով կըբժշկուին Հոլլօուէյի սպեղանին եւ դեղահատերը գործածելով ։ Այս դեղին ներգործութիւնը պալարաց եւ շարաւալից քաղցկեղաց վրայ գրեթէ հրաշալի է. քանզի աղէ բերանը անոնց վրայէն կըհանէ զթոյնը որ զխոցը կըբանեցընէ միշտ ։ եւ հետեւաբար կըբժշկէ զանոնք ։

Կծկումն ջլաց եւ կարծրութիւն 'ի յօդաւորութիւնս (օյնաք եէրի) ։

Այս ախտերն եւս շուտով կըբժշկուին Հոլլօուէյի սպեղանիով. որ իւր ներգործութեամբը երեւելի հանդիսացաւ նաեւ անդամալուծութեան շատ դէպքերու մէջ ։

Տեռատեսութիւն ։

Այս սպեղանին տեռատեսութեան (մայասըլ) ամենէն վտանգաւոր դէպքերը կըբժշկէ, եթէ գործածեն զայն՝ ինչպէս որ պատուիրեալ է ծանուցագրոյն մէջ ։

Մորթոյն հիւանդութիւնք ։

Խոզուկները (գազպաճըգ), չոր տրտուտ յարձակումները եւ մորթոյ մորթոյն ամեն գրգռութիւնները անհետ կըլլան քանի մը անգամ այս սպեղանին քսելով ։ Դուրս տալը ամփոփող արտաշնչութեան պակասութենէն կըպատճառի, եւ բոլորովին այս սպեղանին ներս մտնելով կըբանայ անմիջապէս մորթոյն ծակտիկը եւ կըցրուէ զբորբոքումը. ու կերպիւ հիւանդութիւնք անհետ կըլլայ ։ Այն տիկինները, որոց երեսը եւ բազուկները ապականեալ են մորթոյն հիւանդութիւններով, կրնան առանց վախցաւցիչ զօրաւոր դեղը գործածելով, շուտով անհետ ընել նոյն ապականութիւնները եւ դարձեալ ձեռք բերել մորթոյն բնական գոյնը եւ կակղութիւնը ։

Այս սպեղանին յատկապէս օգտակար է հետեւեալ ախտից

Ուռոյցք ։ Քաղցկեղ (չիրիբլինչէ) ։ Կտրուածք ։ Գեղձուն կամ կծկումն մկանանց կամ ջլաց (սինիր չէքիլմէսի) ։ Կոշտուկ (նասըր ։ Խօթութիւնք մորթոյ ։ Ցօդացաւութիւն ։ Խաղաւարտ (չպան) ։ Ջրգողութիւն (սըրգա) ։ Նեղարերան եւ լայնախոր վէրք (ֆիսթիւլ) ։ Ոտնացաւութիւն (Նիգրիս) ։ Սերմնակաթութիւն (պէլ սօվուքլուղու) ։ Քոս ։ Լեզուի հիւանդութիւնք ։ Խոյլ պարանոցի ։ Ցաւ պարանոցի ։ Աֆրոդիտեան ախտք ։ Դող ցաւագին (թիք տուլուրէօ) ։

Այս սպեղանին, որ կըշինուի նոյն իսկ հնարօղին անձնական վերակացութեամբը՝ անոր ընդհանուր գործարանաց մէջ, կըծախուի 'ի Լոնտոն Սթրէնտ կոչուած թաղը թիւ 244. եւ 'ի Նոր Եօրք Մէյտըն Լէն թաղը թիւ 80 ։ Իսկ ուրիշ երկիրները, իւր գործակալաց քով կըգտնուին, որոց անունները հետեւեալներն են. Իզմիր՝ Իբար Ֆրեր. Կ. Պօլիս՝ Ա. Սթամբա եւ Ֆ. Տէլլասուտա. Աղեքսանդրիա՝ Ֆ. Բէրրինի. Իսմայիլ՝ Կալյարտի. Քիօս կղզին՝ Ճ. Սթիէրակիս. Մալթա՝ Է. Սիւիր. Պուքրէշ՝ Էյխլըր Վուտոց

Յիշեալ սպեղանիին տուփերը զանազան մեծութեամբ են եւ կըվաճառին 9. 22, 33, 88, 176 եւ 264 ղուռուշի իւրաքանչիւրը, եւ ամեն մէկուն մէջ հայերէն լեզուաւ ծանուցագիր մը կայ, որ այս սպեղանիին գործածութեան վրայօք մանրամասն տեղեկութիւններ կուտայ ։

Խմբագիր—տէր լրագրոյս,
Դ. ... Պ. Պալթազարեան ։

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱԼՈՒՍՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ